

Небојша Вилић:

ДИСЕНЗУСНИ КОНТИНУИТЕТ СЕЋАЊА

Пројекат “Скопје 2014” је државни по својој форми, националистички по својој суштини, дисконтинуитетни у својој (квази) историчности и катастрофичан по својим културолошким последицама.

И ово је само претпоставка, јер нико, у ствари, не зна шта пројекат “Скопје 2014” заправо и уистину јесте. У одсуству било каквог званичног објашњења и образложења целог пројекта, ситуација је таква да је тумачење стручњака заиста само претпоставка на основу најаве (у форми видео клипа компјутерске анимације)*¹ и већ остварених делова.

Али, због тога, цело је друштво доведено у стање ишчекивања следећег корака и евидентног културног шока, који затим следи. Како се цело пројекат временом захуктао, постало је очито да је поручилац прешао у “инспирацијску и импровизицијску фазу додавањем нових и још апсурднијих елемената. Остају само нагађања и претпоставке шта је још замишљено или шта ће се још доимислити у преосталих годину и по дана.

Град Скопје се, стога, по други пут у новијој историји суочава са тектонском урбанистичком, архитектонском и културолошком, али исто тако и друштвеном и идентитетском променом.

У овом смислу, пример Скопља надилаци задату тему која је везана само за споменике и спомен - обележја, јер сложеност овог пројекта је додатно обременјена укључивањем нових архитектонских здања и рефасадирањем антологијских објеката македонске модернистичке архитектуре и тиме се анализа пројекта чини још више сложеном.

Поврх тога, одредница “послератна” у македонском је случају другачије природе. Како у Македонији није било “југословенског” типа рата (1991-1995), на појаву стихичног подизања споменика утицала су два догађаја: “оружани сукоб” из 2001.*² и вето са грчке стране за пријем Републике Македоније у

НАТО на самиту у Букурешту 2009. године У овом временском распону и између ова два догађаја се креће, а највероватније и ствара концепција и идеја о учвршћивању уздрманог националног идентитета: првим догађајем због неутралног исхода сукоба, због кога већина македонске стране потписивање Охридског договора види као “пораз”, а албанска страна као “победу”, и другим догађајем потребе допуњавања аргументације легитимног, производило, пре свега, из историјског права наслеђа на име државе “Македонија”, не само као географске одреднице (што никада није било спорно), већ и као етнички континуитет још од доба античког краљевства Македоније, у наметнутом, са грчке стране, спору о имену државе, односно Републике Македоније.

Важно је, али и сигнификантно, истаћи да су се и “оружани сукоб из 2001 и Букурешки самит 2009. десили за време управљања десно оријентисане демохришћанске политичке странке ВМРО-ДПНЕ .³

Сложеност и слојевитост пројекта “Скопје 2014”

“Скопје 2014” је националистички пројекат спроведен ван било које и какве демократске расправе, наметнут силином узурпиране ауторитарне и аутократске моћи владајуће политичке странке који прелази из подручја (на почетку само) “инжењерства идентитета” у (текуће) “инжењерство свести”, не само када је реч о прошлости, већ и садашњости чији је циљ будућност. Ту су култура и уметност, поред осталих, само инструменти којима се ова идеја спроводи у живот.

У овом светлу, пројекат се може дефинисати као: (1) компензаторни механизам различитих (фрустрирајућих) политичких (и унутрашњих и спољних) пораза (2) ревизијом порекла једном већ створене и дефинисане нације, (3) проузроковане све већим унифицирајућим глобализмом кроз (4) процес “анти-

квизације” и (5) миноризације других етничких ентитета ка (6) диктатури сећања и његовог (7) специфичног синдрома.

Компензација политичког пораза

Претходница овог пројекта се свакако може лоцирати у подизању Миленијумског крста на врху планине Водно, изнад Скопља. Подигнут након свршетка “оружаног сукоба”, односно, потписивања Охридског договора, овај крст је био компензаторски елемент осећања “пораза” већег дела македонског становништва.

Међутим, двосмисленост у именовању, а што је још озбиљније - оријентација постављања увела је стратегију “полуистине”. Наиме, крст је подигнут у име преласка у нови (хронолошки) милениум, који се, са друге стране, поклопио и са прославом 2.000 година хришћанства.

Уколико се сам крст чита као обележавање хронолошког преласка и ако се на то дода да је оријентација његовог постављања север - југ (са малом деklinацијом северо - исток / југо - запад), онда се добија својеврсна и огромна скулптура у форми геометријског крста.

Међутим, уколико се крст чита као обележавање хришћанског јубилеја, онда је то хришћански крст (према неким највећи у хришћанској сфери) и означава победу (или славу) хришћанства како у свету тако и у Македонији.*⁴

Али, пошто хришћански крст мора имати оријентацију исток - запад (а не као што је случај са овим), онда то доводи до ситуације да не само нехришћани и атеисти (чији је број значајно велик) крст читају као својеврсну геометријску скулптуру, већ да и сама идеја о постављању овако оријентисаног крста не означаје га као хришћански.

Како је до овога дошло? Једноставном преминацијом и наметањем политичких (не клерикалних, иако се

Јован Стефановски - Жан и Оливер Петровски: "Миленијумски крст", 2002, на врху брда Водно, изнад Скопља, 66x46 м

клер разумно, радо и сврсисходљиво сложио са идејом одлука: хришћански крст мора доминирати над градом, а како позиција градске трансверзале није тачно исток - запад, онда је направљен својеврсни компромис у инклинацији и крст је окренут према северу како би био видљив са највећих броја тачака из града. Коначна могућа порука јесте: ако су Албанци "добили рат", ми (хришћани) смо победили ислам. У овом је смислу компензаторна функција Миленијумског крста.

Иста стратегија полуистине спроведена је и у централном споменику пројекта "Скопље 2014": у комплексу фонтане и скулптуре Александра Македонског. Сасвим кратко после постављања скулптуре, напад се са грчке стране многоструко повећао.

То је за ову страну значило потврду да Република Македонија не само што има територијалне претензије према Републици Грчкој (што се наводи као један од разлога наметнутог спора), већ и да има културне претензије преузимања грчког културног наслеђа.⁵ На то је реаговала и међународна заједница, те је споменик Александра Македонског, док се бронза још није ни охладила, преименован у "Ратник на коњу" (sic!).

У тој ситуацији, када свако зна да је лик ратника Александров лик, да су сцене и орнаменти на стубу постаментa типично македонски, да су групе ратника око постаментa Александрови припадници фаланге, да се мотив "Сунца из Вергине" појављује на сваком штиту (иако је непознато зашто број сунчаних зрака варира од штита до штита) јер је то био "грб" Александровог царства, онда како је могуће уопштити приказ (ратник) са тако конкретним и појединачним детаљима као што су атрибути тако познате личности!?

Како се на ову ситуацију надовезала још и парламентарна опозиција (чији су главни носиоци социјалдемократе) кованицом "антиквизација" македонског друштва, историје и идентитета, пројект "Скопље 2014" је постао *слу-чај* "Скопље 2014".

Ревизија једном већ створене нације

Овај кратки увод у парадокс овог пројекта не настоји приказати његову безазленост и неукост. Напротив, то показује сву озбиљност са којом се пришло у тактизирању политичким одлукама владајуће гарнитуре. У извесном смислу, једна се од главних тема ове дебате, како споменици постају инструментом стварања нација, такође мало измигољује у македонском случају у коме споменици постају инструментом ревизије једном већ створене и потврђене нације, националног ентитета са својим етничким, политичким, културним и друштвеним идентитетом.

У овом је смислу реакција социјалдемократа, а и, свакако, професионалног, културног и интелектуалног естаблишмента, била тачно упућена као квалификатив целог овог пројекта. Значи, није у питању само позивање на античке корене као легитимирање идентитета, већ постављање, запостављање, чак и поништавање словенске компоненте ентитета македонског народа. То је, можда и доктринарно, препознато и потврђено у свеукупној науци (посебно у лингвистици) као носећа и темељна детерминанта македонског идентитета. А управо тиме се македонска наука бавила у протеклих педесетак година, у периоду од 1945 наовамо.

Позната је пракса свих владалаца или новостворених ентитета да се корени легитимитета и легитимације траже што даље и што дубље у времену.⁶

Међутим, у овој прилици, придавање толиког значаја античкој компоненти произвело је, са једне стране, националну еуфорију (у смислу, коначног препознавања данашњег (садашњег и овдашњег) Македонца у лику тако великог и неоспорног лика из историје), и, са друге стране, потпуно расуло ауторитета и легитимитета науке и научника.

Без обзира што је сваки идентитет пре свега конструкција (што није спорно), оно што је нова ситуација је што се овим чином идентитет одређује не научном, већ идеолошком доктрином путем потпуне узурпације позиције моћи ван било каквих демократских (акамоли научних) расправа.

Владин одговор на ову реакцију је био да то није тачно и да је у пројекту планирано (а до сада и изведено) да се поставе споменици важних и историјских личности из целе македонске историје. Тако је постављено десетак споменика на самом Тргу, сви око централне фонтане "Ратника на коњу"; преко Каменог моста на Тргу "Карпошово востание" постављен је комплекс фонтана са скулптурама Филипа II (Александровог оца) и Олимпије (његове мајке) и још неколико других; а још десетак скулптура и у премалом, за ову намену, парку именованом од раније као "Парк жене - борца".

Тако је испало да, у ствари и што је тачно, од античких личности постоје само три скулптуре (у колико се Јустинијанова уброји у касну антику): оне "Ратника на коњу", Филипа II и Олимпије. Међутим, а што се дотиче и суштине стратегије полуистина, нико на страни овог пројекта досад није објаснио зашто су две централне, највеће и најкомплексније организоване (фонтане идентичне по концепцији: скулптура на кружној плочи, постављена на високом рељефом украшеном стубу који стоји у фонтани) посвећене управо Ратнику на коњу (alias Александру) и његовом оцу Филипу II, а не, на пример, Гоце Делчеву и Николи Кареву или, чак, Блаже Конеском, аутору стандардизације македонског књижевног језика и правописа?

Супротстављање деполитизирајућем глобализму

Све чешћа појава националистичких стратегија није феномен само македонског друштва. У теорији се већ дуже расправља о повратку великих наратива. У потрази за јачим упориштем (којег је глобализација озбиљно протресла) у употреби су нови извори за очување и јачање напуштене парадигматичности ових великих наратива. У том пре-

испитивању и тражењу могућности за супротстављање унифицирајућем глобализму показује се да је враћање чвршћим ослонцима великих наратива један од могућих излаза.

Спровођење у пракси оваквих теоријских позиција најочитије је показано Хаидеровом победом у Аустрији или забраном ношења бурки у Француској. Цела је Европа у потрази за излазом из ове ситуације индиферентног глобализма. На Балкану ова теза је само нашла најплодније тло: полазећи од Грчке, преко Србије, а завршавајући се у Хрватској и Мађарској.

Национални понос, јачање и свеприсутност клера (било хришћанског, било исламског), етнички идентитет, концепције о “великим” државама (Велика Албанија, Велика Србија, Велика Бугарска и сл.), удварање дијаспори су парадоксални повратци у времену у којем се интерес све више упућује према Универзалној декларацији људских права, заштиту и очување планете, фер расподеле новца и сличних ургентних ствари.

Сматрам, међутим, да је у случају Македоније све то отишло предалеко, чак и најдаље: ми смо постварили те идеје до крајњих могућих и, да поновим, апсурдних граница. Македонска се политичка “елита” (како сами себе називају) није задовољила само доношењем таквих идеолошких и, отуда, културних политика и стратегија преточених у законске нормативе (као и сви други). Она је отишла и корак даље: она је ове политике и стратегије материјализовала и (бухгалтно) бетонирала.

Идеја постваривања, отуда, новог концепта националне свести отишла је даље од подизања споменика. Отишла је даље и од било којег рационалног објашњења долажењем до крајњих граница апсурда и бизарности.*7

Продубљивање националног идентитета све до епохе хеленизма (у овом пројекту преименованог у “македонизам”) је инжењеринг утемељења нове “националне свести” која мора бити и бетонирана (без знакова навода, јер се уистину ради о бетонирању) управо због тога што се пројекат, у својем најсложенијем делу, чак још и више, отеловљује и у архитектури.

То је најмарксистичкија и најмодернистичкија “теорија проведена у праксу” и то материјализацијом теорије у конкретне објекте отелотворене у архитектури ретро и псеудо “изама” у (за сада, главном граду), но не мање и у скулптури (распрострањеној у сваком граду).

Једини разумни одговор на питање насилног архитектонског преобликовања је чисто израз практичног: док се закони, политике и стратегије могу променити у тили час на изборима када

Валентина Стефановска:
фонтана “Ратник на коњу”, 2012

опозиција буде победила, док се скулптуре, у неком датом моменту, могу дислоцирати, нова архитектонска здања се не могу. У том је смислу употребљен појам “бетонирања”: архитектура је најтрајније материјализоване једне (било које) идеје.

И у томе ће бити највећи проблем будућих покушаја “поправке” ове стратегије и последица проузрокованих њоме.

“Антиквизација” и данашњи Грци

Нема ничег грчког у пројекту “Скопље 2014”, али има “нечег трулог у државиг македонској. У основи, пројекат “Скопље 2014” није антигрчки, без обзира колико би ово парадоксално звучало. Или нема, бар што се суштинских карактеристика архитектуре тиче.

Наслеђе Александра Македонског (или како се он сам називао - “Великог”) није искључиво грчко, или је грчко онолико колико и свачије на Балкану, у Европи и на Блиском истоку. Са тим, његов споменик у центру града и преименовање аутопута, Градског стадиона, једног значајног и великог булевара, у основи не задире непосредно у грчку историју. Или задире онолико колико и у македонску.

Што се архитектуре тиче, са којом је појам “антиквизације” исто тако повезан, ту ствари стоје и мало другачије и мало сложеније. Наиме, у свим ново пројектованим и подигнутим објектима нема ама баш ничег од грчких античких архитектонских редова. Пре свега, ради се о употреби римске архитектонске концепције, а и употреби неколико архитектонских типова

објеката.

Ево само неколико примера: доминантни и масивни стубови зграде Археолошког музеја, Државног архива и Уставног суда (као јединствени објекат за све три институције) за постамент имају римску ару, односно, они нису постављени непосредно на стилобату, као што би грчки архитект учинио. Даље, кружна основа (налик темпијету) видиковца у центру града није уопште била употребљавана (као ни лук) у грчкој антици. Стубови у фонтанама “Ратника на коњу” и Филипа II своје порекло воде од римских славостубова (као што је, на пример, Трајанов стуб у Риму), док је подизање славолука (тријумфалне капије) чиста есенција римске царистичке логике у уметности оног доба.

Поврх тога, аргументација грчке стране побија се и са порученим (препорученим) обликовним стилем нових објеката у конкурсима. Влада је изричито наглашавала да би конкурсни пројекти требало да буду у стилу барока или неокласицизма, чак и романтизма (sic!), или да ће бар ти пројекти имати предност.

Али, опет, као део стратегије полуистина, ни то нису објекти са чисто барокним или неокласицистичким стилем, већ су неки амалгам стилских појава у историји архитектуре. Колико је неколасицизам унифициран у европској архитектури, то се не може рећи и за барок. Силне су разлике италијанског, шпанског, француског или баварског барока, на пример. Да и не говоримо о разликама између прерађеног барока касног 18. и 19. века на Балкану (украјинске и левантске провенијенције).

Образложење званичника зашто се баш ови стилови препоручују јесте да они недостају у скопском архитектонском наслеђу и да ће овим изградњама тај недостатак бити попуњен те ће тиме Македонија бити ближа Европи (и даље од Оријента). То ће се десити стварањем специфичног македонског прилога историји европске културе стварањем нове архитектонске концепције под називом “архитектонски македонизам”, према тумачењу Васила Иљова и Вангела Божиновског.

Међутим, узимајући у обзир сва ова три стила, или, тачније, све ове три идеолошке матрице, излази се из чисто уметничких или културолошких подручја и дубоко се задира у нечему другоме - у заслепљењу ауторитативне моћи узурпираног “владања” државом.

Ова се претпоставка темељи управо на избору ових архитектонских “препоруча”. Наиме, није случајно што је изабрана царистичка логика уметности и архитектуре римске антике: скулптура и архитектура морају приказивати, у глорифицирајућем маниру Pax Romana, чија се заслуга приписује искључиво моћи и ауторитету римских царева.

Није случајно што је одабран управо француски барок, а не италијански, на пример (који је јако везан за реформацију и контрареформацију цркве): од свег француског барока најдоминантнији у скопском пројекту је управо онај из Château de Versailles-a, односно врх славе и моћи Louisa XIV, називаног “краљ - сунцег”.

Неокласицизам је, пак, са своје стране онај стил који је управо преко поруџбине и подизања Тријумфалне капије у Паризу славио победе Наполеона Бонапарте: “Порта Македонија” је пандан Наполеоновој (иако је по форми најближа Титусовом славолуку у Риму, на којем је, која случајност, приказана пљачка Јерусалима) јер је подигнута, према званичној изјави Премијера, поводом двадесетгодишњице независности Републике. Значи, у основи, у сва три случаја се ради о глорификацији царизма и самог цара као институције централизованог друштва!⁸

И на овом месту настаје највећи апсурд: пројектом “Скопље 2014” коначно освојена демократија се аргументује употребом примера најауторитарнијих и најаутократскијих, тиме и најцентрализовананијих, економско - друштвених формација у историји Европе! Тим се поводом поставља логично питање: да ли се Влада и њен Први министар поистовећују до те мере са овим концептом? И да ли иза овог пројекта уопште стоји настојање ревизије (досадашњег) националног идентитета? Или је то само појединачни, индивидуални став Првог министра?

Миноризација или гетоизација албанског (и других) ентитета?

Први је пробни балон овог новог концепта пуштен објавом да ће на централном тргу у Скопљу бити подигнута, тачније обновљена Црква Св. Константина и Јелене, порушена у земљотресу 1963. године.

На ово обавештење први су реаговали студенти Архитектонског факултета окупљени око тз. Прве архибригаде и организовали протест под симболичним називом “Први архитектонски устанак”. Циљ протеста је био отпор промени постојећег језгра центра и Трга.⁹

Буквално преко ноћи организован је контра - протест хришћанских верника у знак подршке изградњи Цркве. Исказано насиље и бруталност хришћана над мирољубивим студентима јесте преседан у македонској историји. Епилог овог “устанка” биле су десетине поднесених кривичних пријава према студентима који су били физички нападнути и то све под пасивном присмотром припадника полицијских снага.¹⁰

Но, то што се из овог протеста развиле, јесте појава новог протеста, тачније, организовање муслимана (које огромним делом чине етнички Албанци) у реципроцитетном захтеву да се обнови срушена Бурмали џамија на западној страни истога Трга (срушена од стране администратора Краљевине Југославије приликом урбанизације Скопља са десне стране Вардара).

Тако је дошло до скоро безизлазне ситуације која је била: ви (Македонци и хришћани) обновљате цркву срушену у социјализму, ми (Албанци и муслимани) обновљамо џамију (срушену у Краљевини) - и оба верска објекта на нашем заједничком и демократском Тргу.

Иако је Влада, бржебоље, продала (sic!) земљиште Македонској православној цркви (јер, са фактом да је црква одељена од државе, Влада не би смела подизати цркву) за багател-

ну цену (ради се о површини на рубу епигентра центра) да МПЦ подигне цркву (још се не зна да ли је икада МПЦ и платила), цела се идеја и план повукла и Трг је остао и без цркве, али и без џамије.¹¹

Албански пандан главном Тргу града је одлука да се на левој страни Вардара, на самом улазу у чаршију пројектује нови Трг, што је и учињено. Ако је главни Трг именован као “Трг Македонија”, онда је овај нови Трг (бивши паркинг простор) именован као “Трг Скендербег”, на коме је још раније подигнут споменик Скендербегу.

Да би добили простор за спровођење пројекта “Скопље 2014”, коалициони партнери у Влади и њихови званичници (и македонски и албански) поделили су град на два дела не само реком (што је својеврсно одувек и било) већ сада и са своја два засебна национална трга. Да би се показало “ко је ко”, у целом пројекту “Скопље 2014” и на самом “Тргу Македонија” нема ни једне личности из албанске историје.¹²

Уређивање сећања, управљање сећањима или диктатура сећањем

Коначно, и о теми: супротстављена сећања. Управо у погледу “сећања”, овај је пројекат потпуно схизофрен.

Пошло се од идеје да се обнове сећања на предземљотресно Скопље.¹³ Онда се та идеја допунила намером да се Скопље преобрати у типични европски град који поседује све архитектонске и историјске слојеве у центру града, посебно са подизањем цркве у центру.¹⁴ Да би све на крају завршило карневализацијом целог пројекта постављањем галија у реци са водом до колена, каруселом поред ултра модерне зграде са стакленом фасадом на кеју и постављањем “туристичке страже” поред сваког споменика.

Међутим, управо феномен “туристичке страже” је најмаркантији показатељ ко је носилац истине и ко управља истином у процесу опстанка, обнове и

стварања сећања. Њему се прикључује и најновија музејска пракса дате (наметнуте) истине која се спроводи у новој сложеној музејској концепцији Музејског комплекса “Музеј македонске борбе, Музеј ВМРО и Музеј жртава комунизма”.

Посета комплексу (то је само једна зграда) је могућа само групно, односно, не може се самостално ићи од одељка до одељка и самостално тражити истину. Информације о приказаним догађајима и личностима даје само водич групе, који, успут, не сме одговарати на било која додатна питања уколико је неко заинтересован да дозна нешто више о тој датој истини.

Другим речима, посетиоцу је дозвољено само пасивно “спровођење” кроз наратив једне и једине идеолошке опције манифестоване или постварене у поставци музејског комплекса. Стога, није далеко закључак о диригованој индоктринацији историје, а самим тим и сећања.

Коначно, која је стратиграфија сећања ових нових подухвата пројектом “Скопље 2014”? Укратко: враћање сећања старим Скопљанцима (којих је све мање због природног процеса старења), одузимање сећања генерацијама раслима у социјализму (којих је највише) и стварање нових сећања генерацији у транзицији (која је најмања јер се масовно исељава из земље).

Синдром постсећања

Једино могуће теоријско тумачење овакве стратегије и намере уређења и управљања сећањима може се наћи у теорији постсећања. Ова је теорија можда најфункционалнија у покушају да се целом овом хаотичном пројекту пружи бар неки смисао. Постсећање је сећање друге или следеће генерације субјеката сећања који о догађају зна на основу сећања прве генерације, која је у ствари и трпела догађаје.

Својеврсно, теорија пост - сећања је теорија сећања из друге руке, односно, теорија не само реконструкције, већ, пре свега, нове конструкције сећања. Шта неко, рођен 1963., зна о скопском земљотресу из 1963. године? Зна само сећања преживелих, било преко њихових вербалних исказа, било преко фотографија или документарних филмова, бележака исповеди у књигама итд. Но, слика која овај субјект друге или следеће генерације ствара или чега се “сећа” је сасвим нова структура његовог “сећања”, она је само нова конструкција прерађених докумената догађаја.

Колика је моћ спровођења ове теорије у пракси идеологизовања друштва се најочитије види у једном другом сегменту пројекта “Скопље 2014”, а то је префасадирање објеката модер-

нистичке архитектуре. Започето је брисање целог једног комплексног периода са још комплекснијом идеолошком матрицом из периода од 1950-тих па наовамо.

Кључни објекти македонског архитектонског модернизма за које су македонски архитекти добијали и савезну “Борбину” награду за архитектуру у доба СФРЈ, објекти који су поставили македонско друштво у ранг југословенских паралела, објекти коју су изнели македонско друштво ван његових уских граница, се нетремице уништавају, не небригом (па да сами пропадне), већ најбезобразнијим префасадирањем на очиглед још живих аутора тих здања, заобилазећи чак и консултације са њима!

И нико до сада није објаснио зашто се то уистину ради!¹⁵ Резултат тога је протест организован 14. јуна о.г. од стране Асоцијације архитеката Македоније против префасадирања заштитног знака града са захтевом да се сачува оригинални изглед Градског трговинског центра архитекте Живка Поповског, ремек дела македонског не само архитектонског, већ и урбанистичког (због слојевитости самог објекта који превазилази уобичајено архитектонско поимање једног објекта сведеног само на његову форму) модернистичког наслеђа.

На протесту се окупило, према неким прорачунима, више од 1.500 грађана Скопља.¹⁶ Ниједна опозицијска стран-

Садашњи изглед зграде Владе (1970, Петар Муличковски) и нови пројекат (2013, Жарко Чаушевски)

ка није стала иза протеста, чак ни власт није могла да организује контрапротест, нико није био против протеста (бар се јавно није изјаснио).

Протест је управо добио тако велику (за македонске услове и традицију протеста) подршку због тога што је овај пројекат животно саткан у сваком житељу и посетиоцу Скопља. Он се односио, и још увек се односи, управо на структуру, значај и важност сећања сваког, јер је ГТЦ део свачијег сећања која надвисује чак и лојалност својој политичкој странци.

Управо овај задњи пример, префа-

Жарко Чаушевски: пројекат за нову фасаду ГТЦ-а, 2013

садирање ГТЦ-а, је суштински у покушају објашњавања и тумачења синдрома супротстављања сећања. У овом се случају супротстављају два типа сећања: први је онај који је тежио универзалном, међународном и отвореном светоназору, док други (овај текући) настоји, силином намећања створити сећања о националистичком, локалном и затвореним, а самим тим и самодовољном светоназору. Потпуна отвореност структуре ГТЦ-а, која ствара комуникативност субјекта садашњице, биће замењена "барокном" затвореношћу скученог и самодовољног, локално фрустрираног субјекта прошлости.

Стога је ова игра супротстављених и супротстављања сећања, оне игре полуистина између текућег нерегулисаног стварања нових сећања и регулисаног брисања старих сећања, игра у којој се стварају субјекти који ће схизофрено лутати између инструментализованог прошлог, идеолошки политизованог садашњег и безидејног будућег, а у ишчекивању да ће се постати Европљанином већим од самих (западних) Европљана.

Напомене:

1. Видео клип се може погледати на: <http://www.youtube.com/watch?v=iybmt-iLysU>.

2. Карактер овог догађаја још није званично одређен: да ли је то био терористички напад, грађански рат, ратни сукоб, међуетнички рат, борба за људска права Албанаца или "фингирани рат", како се непосредно после догађаја претпостављало да је све било у ствари договорено.

3. Унутрашња македонска револуционарна организација - демократска партија за македонско национално јединство, основана 1990. као наследница и продужетак историјске ВМРО, основане 1893. године.

4. Након подизања Миленијумског крста на територији државе у року од годину дана подигнуто је још 28 других крстова различитих величина.

5. О овом парадоксу и историјски неоснованом грчком ставу, сувишно је коментарисати и бавити се, јер се, буквално, граничи са неистином, паранојом и фалсификовањем историје. Само укратко: Александар је, према тадашњим античким схватањима био барбарин, јер није припадао Хеленима (јер није говорио хеленским језиком) исто као и сви други. О Александровој фасцинацији хеленском културом (као културом којој се веома настоји и жели припадати) сувишно је, опет, говорити.

6. Чак је и сам Александар Македонски повукао линију све до античког јунака Херакла да би потврдио своју повезаност са родословом Хераклида и као свој заштитни знак (најчешће на кованицама) узео кожу Немејског лава којег је Херакле убио, све да би себи обезбедио владарски легитимитет.

7. Као што је пример постављања карусела у самом центру града и тзв. "туристичке страже" поред сваког споменика, односно парова обучених у костиме одговарајућег периода споменика, као напр. девојке у античким хитонима поред фонтане са приказом Олимпије, попови (sic!) поред скулптуре свесловенских просветитеља Св. Кирила и Методија и Св. Климента и Наума или пиратских галија у самој реци Вардар (чији је водостај лети једва пола метра.

8. Додатно питање: ако је уистину намера била да се попуне празна места скопске архитектонске историје, зашто онда, на пример, нису употребљени и романика (са својом концепцијом хоризонтале као "тврђаве") и готика (са својом глобификацијом Бога вертикалом)?

9. Посебно је било иритантно доношење одлуке о подизању цркве: на седници

13. И то: архитектуром (мегапројектом и градитељским подухватом у једној од најсиромашнијих земаља Европе), увозом кинеских двоспратних аутобуса градског превоза (који миле по граду наспрот инфраструктури булевара, као брзих саобраћајница), подизањем Градске плаже у центру града (на којој се нико не купа због загађености воде) и т.сл.

14. Ово је био један од основних аргумената у образложењу зашто Црква на Тргу. Премијер је објаснио да у сваком центру, било којег европског града, има бар једна црква, тако да је и ми морамо имати уколико себе сматрамо Европом. То што је ова прича обрнута нагалавачке, њему није значило ништа, односно, да су се европски градови кроз време (а посебно у периоду средњег века) апостериорно формирали управо око ових, њему вољених и наведених, априорно

Скуп "Загрлимо ГТЦ", 2013

Владе овај је предлог био под тачком "Разно".

10. Ово је, у ствари, био први тест, прва проба нове концепције јавног дијалога већинске и владајуће странке са неистомишљеницима: организовање контрапротеста. Феномен је достигао свој парадоксални врхунац, када су чланови ВМРО-ДПМНЕ организовали контрапротест протесту опозиције!? Међутим, истини за вољу, он је постао важан и делотворан инструмент у даљој примени стратегије полуистине владајуће странке.

11. Црква се ипак у овом тренутку подиже на новој локацији: средина главне Улице Македонија, која води од Трга Македонија до старе Железничке станице, односно данашњег Музеја града Скопља. О подизању џамије, чак и дислоциране, за сада се званично ништа не говори.

12. У духу стратегије полуистине, на Мосту уметности, од укупно 21 скулптуре природне величине, постављене су скулптуре само тројци албанских писаца.

подигнутих цркава.

15. Објашњења званичника типа: прокишњава кров, не дихтују прозори, застарела инсталација и сл. су, безмало, маломумна.

16. Важно је напоменути да је протест против префасидарања зграде Владе (бивша зграда Централног комитета Савеза комуниста Македоније) био знатно мањег обима, без обзира што је и тај објекат такође реперна тачка свеукупне историје македонске архитектуре. То се тумачи тиме да је тај објекат од почетка био "затворен", сагласно његовој тадашњој, а ништа мање ни данашњој, функцији. Он није био део урбаног живљења као што је то случај са ГТЦ-ом, чија је и основна намена и намера пројектовати, кроз архитектуру, нову платформу урбаног живљења новог доба.